Fokus:

D

ET TOG TIO ÅR innan Niclas Hval slutade oroa sig för räkningarna. Han minns hur han plötsligt kände en oerhörd lättnad, hur spänningen lämnade kroppen. Ändå var allt nästan precis som förut.

Nu är det sex år senare och vi träffas på Konsthögskolan Valand i Göteborg, i ett rum med knarriga dörrar och generös takhöjd. Niclas slår sig ner i en soffa med snusdosa och kaffekopp framför sig. Här undervisar han i litterär översättning, en tjänst på fyrtio procent som för tillfället ger stadga åt frilanslivet. Resten av tiden sitter han i sitt arbetsrum ovanpå garaget i Kungsbacka och översätter författare som Marlene Van Niekerk, Marilynne Robinson och Lucia Berlin.

NÄR NICLAS HVAL hade gjort slut på sina studiemedel – först pluggade han till ljudingenjör, därefter blev det kurser i antikens kultur och engelsk litteratur – var han säker på en sak: Han ville jobba med litteratur. Men eftersom alla förlagsjobb fanns i Stockholm bestämde han sig för att bli översättare. Han bombarderade förlagen med propåer och tog jobb som teknisk översättare för att få vardagen att gå ihop.

Efter några år hörde Forum av sig och frågade om han ville göra en provöversättning. Det gällde en bok om saffran. Niclas tackade ja.

– Men jag sopade det.

Misstaget han gjorde var att översätta »leaf« till »löv«.

– Men vad är saffran för ett slags växt? Just det, saffran är en blomma. Och blommor har inga löv, eller hur? Blommor har blad.

Lite senare fick han en ny chans på Forum, en amerikansk självhjälpsbok, och förläggaren blev nöjd. Samma år fick han översätta Nick Hornby.

Sedan dess har uppdragen avlöst varandra och efter ett par år kunde Niclas lägga de tekniska översättningarna åt sidan och helt och hållet ägna sig åt skönlitteratur. Ungefär samtidigt släppte oron i kroppen.

– Det som hände var att jag blickade tillbaka och insåg att jag inte hade behövt be mina föräldrar eller min fru om pengar. Stipendierna började rulla in och jag förstod att de skulle fortsätta komma med jämna mellanrum.

EN SVENSK ÖVERSÄTTARE tjänar i genomsnitt 19 875 kronor före skatt, ungefär lika mycket som en 18-åring som precis har fått jobb i kassan på en stormarknad. Det har Översättarsektionen tillsammans med Svenska Författarförbundets jurister räknat ut. Förra året publicerade de en standardöversättarkalkyl för inkomståret 2014 på Författarförbundets hemsida. Den bygger på siffror från Författarförbundets senaste inkomstundersökning bland medlemmarna och ger en bra bild av den svenska medianöversättaren: en person med en fyraårig högskole- eller universitetsutbildning, tio års yrkeserfarenhet och väldigt små möjligheter att märkbart öka sin inkomst.

– Och då ska man komma ihåg att inkomsten inte bara är låg utan dessutom bräcklig, säger Ludvig Berggren, som är informatör på Översättarsektionen och tillägger:

– Den bygger på sådant som biblioteksersättning, stipendier och ersättning för pocket och ljudböcker, det vill säga faktorer som man inte alltid kan styra över.

> »Det litterära översättandet är ett konstnärligt arbete som kräver tid och flexibilitet.«

SAMMANTAGET GER standardöversättarkalkylen en ganska dyster bild av översättarnas situation. Och då finns det ändå de som menar att den är optimistisk.

– Att översätta 100 sidor i månaden, vilket uträkningarna bygger på, är ganska tajt. Då jobbar man snabbt, säger Annakarin Thorburn, som översätter från spanska.

Själv brukar hon räkna med 75 sidor i månaden. Förra året slog hon visserligen personligt rekord när hon översatte Martín Caparrós 762-sidiga reportagebok *Hunger* på sex månader, efter en förlängd föräldraledighet.

– Men då jobbade jag också sex dagar i veckan i ett halvår.

För fyra år sedan blev Annakarin Thorburn intervjuad i P1 i samband med en enkätundersökning som Kulturradion hade genomfört. Undersökningen kom fram till att svenska översättare i snitt tjänar 15 000 kronor i månaden före skatt och sociala avgifter och att bara var fjärde kan leva på sitt yrke. Intervjun blev en ögonöppnare för Annakarin, som aldrig tidigare hade räknat på vad hennes arvode motsvarade i månadslön. Sedan början av karriären hade hon vant sig vid att göra vissa uppoffringar, som att köpa kläder på second hand, klippa sig själv och sällan gå ut och äta lunch. Men när hon för första gången fick se det svart på vitt var det som ett slag i magen: 15 000 kronor i månaden, »det är ju ingenting«.

– Jag hade inte sett det på det här sättet tidigare. Att vara frilans innebär ju att pengarna kommer då och då. Jobbar man med en bok ett antal månader och plötsligt får 60 000 kronor

Niclas Hval har jobbat som översättare i 16 års tid.

Fokus:

på kontot känns det som mycket pengar. Vilket är en förrädisk känsla, så klart, säger Annakarin Thorburn.

EFTER INTERVJUN med P1, där hon även förklarade att hon kände sig glad och tacksam över att få arbeta med sitt största intresse, väcktes tankar och olustiga känslor. Insikten om den låga lönen fick henne att känna sig dum, nästan lurad. För att nyansera bilden skrev hon en debattartikel om det hon upplevde som skevt i branschen.

Personligen ställde hon sig frågan om det verkligen var värt att fortsätta översätta. Vad skulle hon göra i stället? Tankarna gav snart vika för nya uppdrag. Saker och ting började rulla på som vanligt igen. Men det händer fortfarande att hon funderar på vad hon skulle kunna göra i stället. Tanken på en plan B finns ständigt i bakhuvudet.

– Det känns bisarrt att arbetsvillkoren knappt förbättras under karriären. Jag har kollegor med ett långt arbetsliv bakom sig. De har belönats med priser och översätter fina författare. Ändå hör jag dem beklaga sig över att återigen behöva jobba över sommarsemestern och under perioder behöva arbeta dygnets alla vakna timmar för att hinna med tidsplanen. I förhandlingar med förlagen har de fått höra att »du som är så rutinerad borde väl hinna med det här?«. Även om jag har arbetat med många lyhörda förlagsmedarbetare skulle jag önska att det generellt visades en större omsorg om översättarna. Jag kan tycka att det finns en avsaknad av omsorg från förlagens sida. Det litterära översättandet är ett konstnärligt arbete som kräver tid och flexibilitet. Det kan vara svårt för den enskilda översättaren att kräva högre lön och mer tid än förlaget föreslår, eftersom man kan gå miste om uppdraget, men det är något vi borde göra kollektivt för att stegvis förbättra villkoren, säger Annakarin Thorburn.

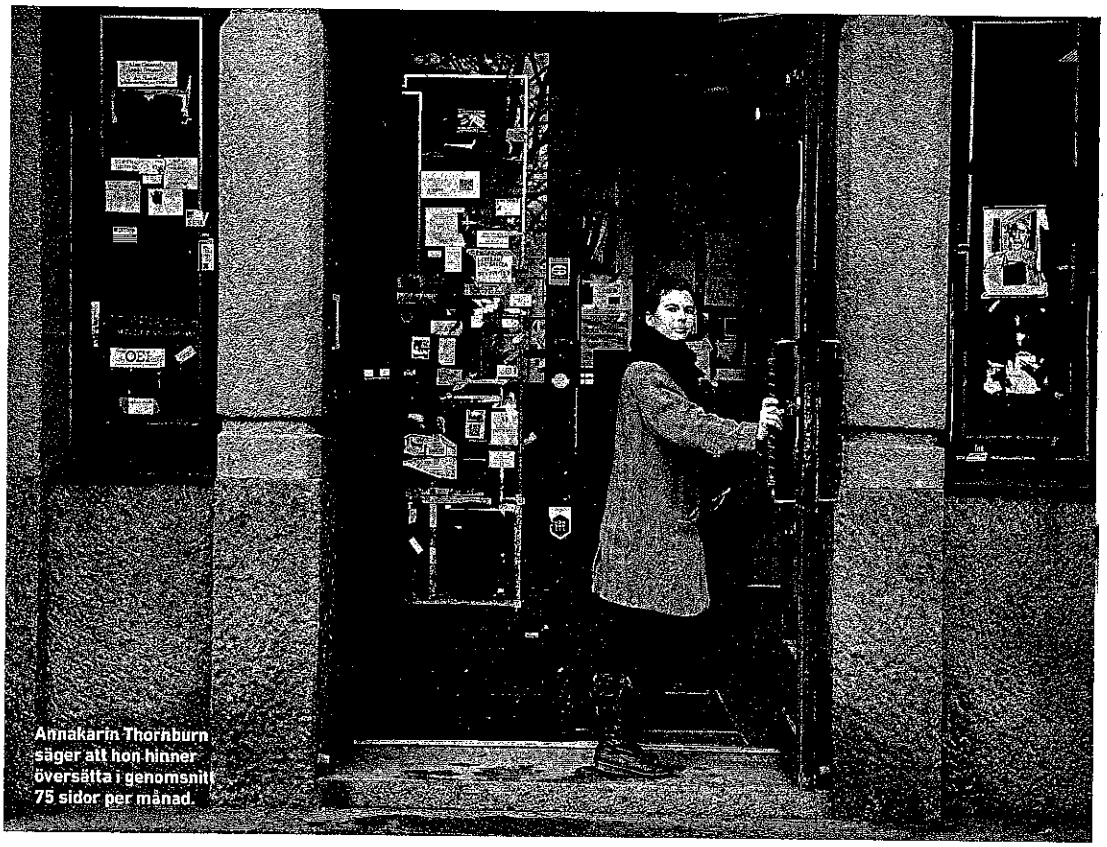

Annakarin Thorburn säger att hon hinner översätta i genomsnitt 75 sidor per månad.

RESPEKT KAN KOMMA i många former. När SvB ringer runt bland förläggare och redaktörer är det som att de tävlar om att prisa översättarnas betydelse.

– Det finns ingen som befinner sig så nära texten som en översättare. Redaktören befinner sig ett steg längre bort och förläggaren ytterligare ett steg bort, säger Johanna Haegerström som ansvarar för listan med översatt litteratur på Albert Bonniers förlag.

Henrik Nilsson, på Nilsson förlag, stämmer in i hyllningskören.

– Litterära översättare är extremt kompetenta människor som gör ett oerhört viktigt jobb som brobyggare mellan olika kulturer.

Även om beröm och lovord kan vara nog så viktiga, så önskar de översättare som SvB har talat med att respekten även påverkade deras inkomst. Så varför är arvodena så låga egentligen?

Jesper Monthán, förlagschef på Albert Bonniers förlag och Förläggareföreningens representant i förhandlingar med Författarförbundet, är fåordig.

– Det finns ett branschavtal mellan förlag och översättare, det

ÖVERSÄTTARENS EKONOMI:

Månadslön

19875 KRONOR
(258 504 KR/ÅR)

Inkomster (kr/mån)

PRIMÄRANVÄNDNING	POCKET	LJUDBOK	E-BOK	TALBOKSMEDEL	BIBLIOTEKSERSÄTTNING
17732	1442	1201	83	417	667
212 790 KR/ÅR	17 298 KR/ÅR	14 416 KR/ÅR	1 000 KR/ÅR	5 000 KR/ÅR	8 000 KR/ÅR

Utgifter (kr/mån)

1667

20 000 KR/ÅR

KÄLLA: ÖVERSÄTTARSEKTIONENS STANDARDÖVERSÄTTARKALKYL

Elisabeth Grate som driver Elisabeth Grate bokförlag betalar översättararvoden som är upp till 13 procent högre än de stora förlagen.

Jesper Monthán, förlagschef på Albert Bonniers förlag.

är till och med det enda ramavtal som finns i bokbranschen i dag. Och jag skulle säga att det tillhör vanligheterna att vi betalar en bra bit över miniminivån. I övrigt vill jag ogärna kommentera situationen i dagsläget, eftersom det pågår förhandlingar mellan Förläggareföreningen och Författarförbundets översättarsektion om förändring av översättaravtalet.

DET ÄR ÖVER HUVUD TAGET svårt att få någon på förlagen att prata om översättarnas ekonomiska tillvaro. De flesta hänvisar till situationen för översatt litteratur: Den är dyr att ge ut och bygger på osäkra kalkyler, där kostnaden för översättning redan utgör en stor post.

– Jämfört med litteratur på originalspråket måste översättningar sälja i fler exemplar för att betala av de fasta kostnaderna, säger Johanna Haegerström, och tillägger att inkomstnivån speglar kulturbranschen över lag:

– Man bör väl se översättarnas arvoden i sitt sammanhang, det vill säga se att de speglar löne- och ersättningsnivåerna i kulturbranschen över huvud taget och dess marknadsförutsättningar, inte så olikt frilansjournalistikens villkor.

Gunilla Sondell, som är förläggare på Norstedts, pekar i sin tur på att rättighetskostnaderna har trissats upp på senare år.

– Författarna, framför allt brittiska och amerikanska, företräds numera av stjärnagenter som är duktiga på att ta betalt, men summorna de kräver motsvarar inte alltid hur mycket författaren faktiskt säljer i Sverige.

> »Jämfört med litteratur på originalspråket måste översättningar sälja i fler exemplar för att betala av de fasta kostnaderna.«

Johanna Svartström på Översättarsektionen känner igen förlagens argument, men tycker att det är konstigt att översättarna får ta smällen.

– Det är fel att det är översättarna som ska sponsra förlagens utgivning av översatt litteratur genom sina låga arvoden.

I DAG LIGGER minimiarvodet för en översättning på 101,54 kronor per tusen tecken. En välmeriterad översättare kan få upp summan till runt 119 kronor. För den som översätter en roman på 400 sidor innebär det ett arvodeslyft på ungefär 12 000 kronor totalt eller 3 000 kronor i månaden. En blygsam löneutveckling jämfört med andra yrken, särskilt som arvoden i 119-kronorsklassen är ovanliga, enligt de översättare som SvB har talat med.

Samtidigt skiljer sig arvodena mellan förlagen åt och det är inte nödvändigtvis de som är störst som betalar bäst. Flera översättare vittnar om att det är bland de små förlagen som arvodena är högst. Ett exempel som lyfts fram är Elisabeth Grate bokförlag, som kan betala upp emot 13 procent mer än de stora förlagen. Elisabeth Grate brukar dessutom basera ersättningen för pocketutgåvan, den så kallade sekundärersättningen, på grundarvodet och inte på minimiarvodet, vilket annars tillhör vanligheterna.

När SvB ringer Elisabeth Grate låter hon lite besvärad när frågan om arvode kommer på tal. Hon säger att hon inte vill framhäva sig själv men att ja, hon är medveten om att hon i sammanhanget betalar bra.

– Jag tycker att det är självklart att betala skäligt. Vi är helt beroende av översättarna. Utan dem hade vi inte kunnat göra det vi gör.

I DE FLESTA YRKEN går det att förbättra sitt förhandlingsläge genom att utbilda sig, skaffa mer erfarenhet eller byta arbetsgivare. För en översättare är de här möjligheterna små eller obefint-

FOTO: OLA KJELBYE, PRESSBILD/BONNIERFÖRLAGEN

Fokus: Översättare

»Det finns ingen som befinner sig så nära texten som en översättare«, säger Johanna Haegerström på Albert Bonniers förlag.

Fokus:

liga, säger Johanna Svartström på Översättarsektionen.

– Om man har jobbat länge och är duktig får man ta sig an svårare uppdrag. Arvodet höjs då något men tidsåtgången blir samtidigt större. Över lag är det en paradox, att ju mer tid man lägger ner och ju mer genomarbetade manus man lämnar ifrån sig, desto mindre pengar tjänar man.

Eftersom översättarna inte får någon royalty har de heller ingen möjlighet att toppa sin inkomst genom att översätta en bästsäljare. Visserligen kan de komma upp i en ansenlig mängd titlar på biblioteken, och på så sätt öka sin biblioteksersättning, men enligt Ludvig Berggren handlar det sällan om några större summor.

– I enstaka fall kan det handla om en extra månadslön men jag skulle säga att snittet ligger på 8 000 kronor.

HUR ÖVERSÄTTARNAS situation ska förbättras är det ingen som riktigt vet. Det pågår just nu förhandlingar mellan Förläggareföreningen och Författarförbundet, men hur förhandlingarna fortlöper kan eller vill ingen tala om. Det är känsligt, är svaret som SvB får från båda sidor.

Ludvig Berggren, informatör på Översättarsektionen, tror hur som helst att det krävs en uppvärdering av den litterära översättningen som konstnärlig verksamhet.

– En viktig fråga är att stärka översättarnas upphovsrätt och ideella rätt. Vi vill att översättandet ska betraktas som en konstnärlig verksamhet. Vi är knappast några robotar. Det handlar inte om ett mekaniskt arbete, utan om ett konstnärligt arbete. Det finns översättningsarbeten som är mer mekaniska, men att översätta en litterär text kräver konstnärlig färdighet, mycket tid och stort kunnande inom vitt skilda områden.

Han talar om vikten av att göra översättarna mer synliga. Kulturhuset Stadsteaterns internationella litteraturpris ser han som ett bra exempel på hur översättarna kan ges större offentlig uppskattning.

– Där delar författaren och översättaren på prissumman. Det är bra.

Men helt nöjd är han inte.

– Författaren får 75 000 kronor och översättaren 25 000 kronor. Det tycker vi är lite barockt. Varför kan man inte dela rakt av? När det internationella Bookerpriset delas ut får författaren och översättaren dela lika på prissumman. Varför kan man inte göra så även i Sverige? Sedan tror jag att det skulle betyda mycket om Augustpriset kunde instifta ett liknande pris för översatt litteratur.

EFTER 16 ÅR som översättare och med flera tunga författarskap på sitt CV tillhör Niclas Hval en etablerad skara svenska översättare. Det tog ett par år innan han fick sitt första uppdrag och tio år innan han kunde skaka av sig den ekonomiska oron.

– Jag håller inte riktigt med om att det inte går att göra karriär i det här yrket.

Niclas lutar sig tillbaka i soffan.

– Numera kan jag välja bort författarskap som jag inte vill översätta, det kunde jag inte tidigare. Nu får jag ägna mig åt författare som Marlene Van Niekerk vars roman *Agaat* tillhör det bästa som någonsin skrivits, enligt mig. Det är en väldig skillnad jämfört med självhjälpslitteratur.

Men det litterära avancemanget har inte motsvarats av det ekonomiska.

– Jag har under 16 års tid gått från, ja om det var drygt 90 kronor per tusen tecken till 117 kronor per tusen tecken, vilket blir lite drygt en procents ökning per år, tror jag. Alltså en förfärligt dålig löneutveckling jämfört med genomsnittet, och ingen ökning alls för att man är mer erfaren. Jag har ju gått från total nybörjare till en av de mer erfarna, som nog dessutom är ganska eftersökt av förlagen. ●

101,54 KRONOR

Så stort är minimiarvodet per tusen tecken för år 2016.

Snittlöner i bokbranschen:

Översättare: **19 875 kr/mån**
Redaktörer: **32 000 kr/mån**
Förläggare: **43 000 kr/mån**

KÄLLA: ÖVERSÄTTARSEKTIONENS STANDARDÖVERSÄTTARKALKYL SAMT SVB:S LÖNESPECIAL

»Vi är knappast några robotar. Det handlar inte om ett mekaniskt arbete, utan om ett konstnärligt arbete.«